

PROJEKT POLJSKA

IVAN ŠAMIJA

SADRŽAJ

<i>Poljska je pokušaj</i>	1
<i>(Bruno Schulz)</i>	2
<i>Poljska je vrijeme</i>	3
<i>Bilo je to vrtlarstvo</i>	4
<i>Poljska nije moj svijet</i>	5
<i>Uvijek kada bi ti se obrazi</i>	6
<i>Proljeće u Poljskoj</i>	7
<i>Za ovaj eksperiment</i>	8
<i>Poljska je bila i soba</i>	9
<i>Prvih dana ljeta</i>	10
<i>Ponekad se ljeti</i>	11
<i>Konstrukcija Poljske</i>	13
<i>U noćima kada zidovi</i>	14
<i>Poljske okućnice</i>	15
<i>To se događalo prvih jesenskih dana</i>	16
<i>O poljskim gradovima</i>	17
<i>Poljska je pogled</i>	18
<i>S one strane kuhinjskog prozora</i>	19
<i>Poljska nije samo pogled</i>	20

<i>Istrošio sam sve olovke</i>	21
<i>Mirni reljef poljske ravnice</i>	22
<i>Kiša tu ne prestaje</i>	23
<i>Poljske oranice</i>	24
<i>Kako je jesen preuzimala vlast</i>	25
<i>U Poljskoj nitko nije putovao</i>	26
<i>Kada se uvarak poljske jeseni</i>	27
<i>Kada se nepokretnost duge zime</i>	28
<i>Dani se vidno skrate</i>	29
<i>Kada se potop poljske noći</i>	30
<i>U najzabačenije rukavce Poljske</i>	31
<i>Prije nego što Poljsku pokosi zima</i>	33
<i>Te godine kasna se jesen odužila</i>	34
<i>Poljska je bila suvišna</i>	35
<i>Prvi snijeg</i>	36
<i>Dok putujem kroz zimsku noć (1)</i>	37
<i>Dok putujem kroz zimsku noć (2)</i>	38
<i>Zimi bi ponekad</i>	39
<i>Snježni pokrov</i>	40
<i>U Poljskoj se svaki kauzalni lanac</i>	41
<i>U kratkim popodnevim poljske zime</i>	43

<i>Jedne osobito hladne poljske zime</i>	44
<i>Tijek poljskog vremena</i>	45
<i>Pogrebi su ovdje</i>	46
<i>Ponekad se pred zoru</i>	47
<i>Kada ožiljci urastanja zacijele</i>	48
<i>U igri država-grad-selo</i>	49
<i>Što je Poljska?</i>	50
O autoru	51
Impresum	52

*

Poljska je pokušaj da oblak tišine u koji sam uranjao kad bih tonuo u dubinu šume
ravnomjerno raspršim kao vakuum u sirup jezika.*

** U svijetu prije Poljske svaka šetnja šumom bila je izlazak iz povijesti, vraćao bih se u
odjednom opustošen grad u kojem bi mi svaka izgovorena riječ ključala kosti.*

*

(Bruno Schulz) Najvjernija biografija ranjene duše ne mora biti ona u kojoj se pronalazi pravo ime sječiva i detaljno izvještava o putanji kojom je rezalo kožu.

*

Poljska je vrijeme zaustavljeno pod dekom planinskog sanatorija. Tamo sam sklopčan i napušten liječio nijemu stravu koja mi se kao magla izbrisanog svijeta uvukla u pluća. Čekao sam da se iz dubine rodi jedna prava riječ*, zdrava sjemenka koju mogu iskašljati u svijet. U čvrstoj čahuri letargije i stupora izmaštao sam vrt i u njemu uzgajao povrće.**

** Ima i pogrešnih riječi, one su kao bakterije koje trulo tkivo stvara da ubrza truljenje.*

*** Vrt je ekran na kojem sam pratio zacjeljivanje raspadnute utrobe.*

*

Bilo je to vrtlarstvo površinskog sloja. Stroga zabrana svake ktanske alkemije. Uzgajanje razdvojenosti kao jedino dopušteno razmještanje žudnje. Oštro vibriranje osmijeha umontirao bih u scenu odgođenog susreta. I tako bih samo ugustio tu oštrinu. U najoštiji susret. Oštar i kratak kao rafal kojim su njemački vojnici strijeljali poljske poštare.

*

Poljska nije moj svijet! Ona je pokušaj da prazninu između nas pretvorim u scenu susreta.

*

Uvijek kada bi ti se obrazi zarumenjeli bojom cikle, izmislio bih Poljsku.

*

Proljeće u Poljskoj započne naglo. Zima se stropošta u provaliju i krajolik se ospe žutom zarazom forzicija. Još prije forzicija pojave se visibabe, jaglaci i šafrani, ali oni rastu na rubu zime, ulaze u njezin teritorij i zima ih ponekad pregazi u svom posljednjem nasrtaju. Tek s forzicijama dani nabujaju osjećajem nepovratnosti i neumoljivosti*. Ujutro prije nego što ustanemo, još u plićaku sna, planiramo kako iscijediti esenciju proljeća, proniknuti u tu tajnu rasta, razmnožavanja i preobrazbe. Ali čim izađemo, oblak peluda preplavi nam svijest i raspline svu disciplinu. Zamršeni koordinatni sustav ogoljelih krošanja potone pod pjenom zelenila koja je naglo nabubrila i mi zalutamo pri svakoj šetnji, svakom pogledu kroz prozor. Proljeće je bujica koja nas bezglave razbacuje rastegnutom mrežom sve duljih dana i mi se prepuštamo ugodi koja nam se slijeva površinom osjetila. Fronta proljeća, ta granica gdje bismo možda otkrili njegovu tajnu, stalno nam izmiče. Žuti osip forzicija povuče se naglo kako se i pojavio, nestane pod graciozno razbarušenim preljevom nježno procvjetalih šljiva, jabuka i trešanja. I dok teškim naporom umirimo pogled, slatko protrnuo od ružičasto-bijelog pljuska u krošnjama, voćke tajnu formulu sirupa, koji se cijedio iz rastvorenih cvjetova, već sakriju u mesnatu čahuru usploda. Kao posljednja prilika ostanu nam cvjetovi bazge, mirisna omama koja struji uz zarasle staze i rubom šume, tim graničnim područjima gdje se još održavamo na površini proljetne poplave. Beremo ih u košare, potapamo vodom i ostavljamo u dvorištima da sunce iz njih iscijedi esenciju proljeća. Svako malo umaćemo i oblizujemo prste, nestrpljivi da slatki ekstrakt čvrsto zatvorimo u staklenke prije nego što se s ljetnim solsticijem trulež uvuče u tok vremena.

** tim temeljnim atributima proljeća*

*

Za ovaj eksperiment morao sam falsificirati evoluciju. Bestežinske kapi prve proljetne kiše kotrljaju se sporo niz listove paprati i dozivaju filodendrone, najniži vegetacijski sloj brazilske prašume, poprište nesreće od koje sam pobjegao u Poljsku. Zato sam u Poljskoj spriječio evoluciju paprati i jednosupnica, izbrisao neparne cvjetne formule. Jedino dopušteno mjesto samoće u Poljskoj pripitomljeno je mekim tapetama gostinjske sobe. Samoća se otapa u toplim porculanskim šalicama i isparava u književnost. Sve ono što ovdje ne posjedujem, proljetnu poplavu rasta u prozorskom okviru, upario sam da spriječim užas susreta sa stranom samoćom prirode, stravičan bol kiselinom izgrizene leđne moždine koji nam prostruji tijelom kada nam se u pogled koji se lijeno prelijeva zelenim dnom prašume zarije krvava zublja rascvate bromelije. Poljska je prozirna kupola, široko natkriljuje život poput tanke stijenke tropskog staklenika u botaničkom vrtu. Ali evolucijska cenzura provedena u njezinu začetku strukturu joj čini šupljikavom. Svaki pedalj svake neizmišljene šume gušći je i sadržajniji od cijele Poljske. U zakrčljalom evolucijskom stablu ovoga izmišljenog svijeta nikad nije izrasla grana saprofitnih bakterija, pa suho otpalo lišće nikad ne istrune. Taloži se iz jeseni u jesen i polako zatrpava eksperiment.

*

Poljska je bila i soba i otvoren prostor. Scenarij se ponavljao ovako. Kada bi nepropusnost zidova počela stvarati oblake ne-života, izjurio bih van. Tijelo izobličeno od toga sobnog vakuuma polako bi povratilo oblik. Bockavi udarci ponovo bi uspostavili napetost kože, izazvali pobunu osjetila. Sav život oko mene prijeteći me umirivao i mogućnost povratka bila je zaboravljena. Onda bi prošla kola s nekim prijateljem i pozivom. Uvijek bih zahvalno prihvatio, dopustio da me mirno uspava tuđa udomaćenost.

*

Prvih dana ljeta atmosfera u vrtovima iza kuća ugustila bi se u podmorje kojim bi se razmiljele krijesnice. O njima ne želim reći ništa više. I najfinija paučina riječi koja bi se isplela oko krijesnica ugasila bi njihov plam, razvodnila taj koncentrat djetinjstva.

*

Ponekad se ljeti na Poljsku spusti oluja. Noć se privuče kao teretni vagon pun ugljena. Visoko gore oblaci se mahnito miješaju oponašajući slavnu bitku, sve bitke odjednom. I niz nebo se sjuri vjetar. Sve ono što nije duboko uraslo ili gusto udomljeno razbježi se na sve strane. S posebnim žarom vjetru se prepuste tkanine. Tepisi prebačeni preko prečki za klofanje, uštirkane plahte obješene na užad za sušenje, pernati popluni prostrti preko prozora, šarena jata kuhinjskih krpa, baldahini i cerade, plavi kombinezoni i grimizne halje, oštri habiti i glatke podsuknje, rupci i stolnjaci, gaze i pregače, sve se razleti pogledom. Kao da su kuće poludjele od vjetra odgrnule sav suvišni pokrov. U pomamnom nabiranju i vijorenju, nadimanju i prepletanju tkanine preplave krajolik kao oživljeno izumrlo carstvo bića, ni biljno ni životinjsko. Zaslijepljen tim teatrom šepurenja, tek kasnije primijetim visoku smreku pred prozorom, njezinu naviku s kojom se povija na vjetru kao da vježba smrt svega. Smreka ne primjećuje ludilo oživjelih tkanina, zna da taj spektakl neće završiti raspadom, iscuriti pod zemlju, ugustiti se u naftu, ugasiti čvornatu bol žednog korijenja. Shvatim tada i sam da u tom gibanju tkanina nema ničeg doli razmetljivog viška vjetra, pukog nadahnuća, loše poezije koja prepuštena propada površinom jezika*. Polako izgubim interes za događanja u donjim slojevima i uronim uvis u ponor oluje. Na putu tamo pogled mi se zadrži u žutom ljeskanju visokog prozora susjedne vile. Dugo promatram nadimanje zastora na tom prozoru koji u sporim valovima turobne sonate krvori olovne oblake obiteljskog popodneva u olujno nebo kao teške topovske kugle u prozračni polusan jezerskog jutra. Gibanje tog zastora duboko uraslog u pljesnivu tamu, u muk obiteljske nesreće koja kola visokim salonima suprotnost je bezglavoj prepuštenosti odmetnutih tkanina vjetru. S prezirom duge povijesti vijori zastor u oluji kao crnom lavinom poraza napunjena jedra jedrenjaka koji ponire uz vjetar. U mreškanju zastora čitam razgranat zapis koji se mučno probija iz ugruška ukopanog dublje od jezika, zapis o melankoličnoj postojanosti nedjeljnih obiteljskih ručkova, o svjetlu Božića koje se pali u bliskom luku aorte, o čvrstim navikama koje kao gliste kopaju dane u gustom kavezu sudbine. Ima u gibanju tog zastora iskustva starih stabala koja znaju kako će skončati svijet i prepuste se smrti kao zujanje ljetne livade večernjoj kiši. S mirnim užitkom promatram zastor i smreku, koji u tihom savezništvu odolijevaju oluji, zastor svojom gustom udomaćenošću u sudbinu obitelji, a smreka dubokom uraslošću u krvavo klupko evolucije.

** kao mlada zraka proljetnog sunca koja proklizi krijestom vala, a da ne prodre u grobnu noć
podmorja*

*

Konstrukcija Poljske bila je najugroženija ljeti. U proljeće i na jesen sve se ukuhavalu u gustu juhu, u kipuću pjenu rasta, rada i preobrazbe. Zimi smo praznine koje bi se otvarale od bezdogađajnosti punili pričama i staklenkama zimnice. Ali ljeti, ljeti se Poljska približavala samoj granici nestajanja. Podne, taj trenutak prozračnog potopa, kad bi se sunce poput požara razlilo krajolikom, rastezalo se i Poljska se razrjeđivala do krajnje molekularne osamljenosti. Sve sile koje su pokretale čestice od kojih je bila sazdana Poljska ulijenile bi se, razvodnile do blage slutnje koja nije mogla uspostaviti nikakav teritorij. Kao na preekspoziranoj fotografiji sunce je brisalo sve razlike i sagorijevalo jednu po jednu poru tame u koje se kao sjemenka ukopavao gusti tekst Poljske. Poljska je ljeti postajala potpuno ispran rukopis za koji znamo da ga nikad nećemo moći pročitati, ali njega od entropije prazne stranice, a nas od beznađa svijeta bez razlika čuva samo slutnja da je nekad, u nekoj prošlosti ili budućnosti, nešto značio. Omara se prelijevala poljima poput snijega, ali za razliku od njega nije prekrivala nikakva zamišljena tajna događanja. Ljeto je bilo gusta, topla i tupa, anestezirajuća kiša od koje je sve postajalo mekano i lelujavu. Da bi preživjela, Poljska je tonula u ljetni san kao u uzavreli ocean koji joj je omekšavao kosti i pretvarao je u sluz koja se bez otpora prepuštala suncu. I cijela je Poljska polako postajala tanka opna, tanja i od najnježnijeg jezika. Zatim bismo se jednog jutra probudili sklupčani i zasuti zvukom rijetke, hladne i reske kiše koja je punila kaverne praznine što ih je u tijelu Poljske ostavila zaraza ljeta.

*

U noćima kada zidovi ne prijanjaju uz kožu izlazim i omatam se zvjezdanim nebom. Ali zvijezde donose mir koji je mirniji i od same smrti. Spokojno se nasmiješim tek kada ugledam svjetla aviona koji prelijeće. Avioni uvijek pomažu.*

** Prelet aviona čvrsta je točka bliskosti i topline koja zaustavlja stravu širenja pogleda u beskonačnost, spas izbora kada napadne vakuum beskonačnih mogućnosti.*

** Prelet aviona rez je na nebu, prizivanje reza na koži kojim se nešto premjesti, nešto isprazni i nešto napuni, smiri se žudnja kože koja ponovo postane čvrsta i ranjiva.*

*

Poljske okućnice bile su kao stroge muzičke forme. Između letava ograde pogledom smo uvijek osluškivali isti pravilni ritam uredno obrezanih ruža penjačica, tulipana, zumbula, karanfila i maćuhica. Ali ponekad bi nas duge šetnje kasnog ljeta, u koje smo se upuštali da ne potonemo u tugu koja je polako ispunjavala lakune što ih je za sobom ostavio suhi požar kolovoza, odvele do samih rubova naselja. Tamo sam se jednom prilikom nakon dugog vrtloženja u labirintu uličica i staza našao u njegovu tihom središtu. Kao tinjajući fenjer na zaraslom grobnom humku, kroz visoku željeznu ogradu na vrhu brežuljka nazirala se oronula vila okružena gustim tropskim raslinjem. Kokosove palme i filodendroni, aloje i frangipani, oleandri i aralije, tamarindi i pahire, mangustani i albicije žustro su se pretaпали u mahnitom ritmu koji je napadao vid do prezasićenosti i pretvarao se u čisti bijeli šum. Ali prije nego što me je poplavio taj val zapjenjene razlitalosti, sa samim prvim pogledom na vrt osjetio sam da sam iznevjeren. Umjesto jarkih boja iz knjiga o amazonskoj prašumi kojima sam se kao raketama šarenog vatrometa borio protiv teškog sivog neba poljskih zima koje je prijetilo da me zgnječi, dočekali su me izbljedadeli, isprani tonovi kao na staroj, istrošenoj fotografiji. Dugo sam ošamućen promatrao taj neobični vrt i osjetio trnce blage nelagode, kao da me promatra neki ostarjeli, umorni pogled. I tada sam shvatio tajnu obezbojenosti vrta. Pogled je pripadao pustolovu, istraživaču bijelih mrlja na karti još neprovrelog svijeta. Na jednom od pohoda, sam u dubini prašume i vlastitog ludila, našao se u njihovu središtu i opsjeo ga je demon čiji se sav jezik sastojao od riječi strašnijih nego smrt. I tada je pobjegao ovamo, gdje nije bilo riječi za tu stravu koja ga je obuzela. Kako se polako oporavljao u Poljskoj, tom jeziku u kojem smrt ima težinu lokve koja ostane nakon prve jesenske kiše, s njegova tijela ljuštile su se sjemenke i iz njih je izrastao vrt koji sam upravo promatrao. U početku, dok mu je sjećanje na pustolovine u dalekim tropima još živo kolalo tijelom, vrt je prštao šarenilom. Ali kako se s vremenom daljina taložila, a sjećanje tonulo u razvodnjenu nostalgiju i isparavalo u maštariju, tako da na kraju sam nije znao je li život prije Poljske stvarno proživio ili ga je samo pročitao nekad davno u dječjim knjigama, tako su boje u vrtu nestajale. Promatrajući vrt, osjećao sam kako se kroz pogled u mene ulijeva melankolija gusta i puna riječi kao poljska jesenska kiša i gasi taj prozračni i nijemi požar tuge kasnog ljeta.

*

To se događalo prvih jesenskih dana. Jabuke u voćnjaku bile su slatki, crveni ugrušci ljetnih obećanja. Pogledom sam ih tjerao da ubrzano istrunu. Želio sam umrijeti prije nego što dođe zima jer smrt je bila jedino obnavljanje u koje sam još vjerovao. Nisam želio preživjeti, a čak se i kroz debelo stakleno zvono ove izmišljene Poljske uvijek probije dovoljno prošlosti i budućnosti da se preživi svaka zima. Zato sam pogledom trulio jabuke, te kapsule bezbrižnosti minulog ljeta.

*

O poljskim gradovima prvi put sam čuo od seljaka koji su tamo odvozili kola natrpana ciklom. Uvijek bi se vraćali praznih džepova, ali svaka cikla na broju. Tjedan dana bi prošlo prije nego što bi ih vlastite žene prepoznale. Govorile bi: lica su im se ispremiješala kao *puzzle*. A oni sami o svemu ne bi rekli ni riječ. Tek bi nakon mnogo godina, već požutjeli od alkohola, spomenuli okus ženske puti u lokvama piva*. I tada bi im na tren zasvjetlucale oči kroz mutnu koru i nabrekla spolovila. I oni sami bi zabljesnuli. Kao zvijezde pred smrt.

** „Oni se zagriše, njeno malo tijelo gorjelo je u njegovim rukama, i oni se kao u besvijesti – iz koje se K. neprestano, ali uzalud pokušavao spasiti – otkotrljaše nekoliko koraka dalje, lupiše tupo o Klamnova vrata, a onda se nađoše ležeći u jednoj lokvici piva i smeću koje je prekrivalo pod. Tu prođoše sati, sati u kojima je K. stalno imao osjećaj da luta ili da je već toliko daleko u tuđini kao nijedan čovjek prije njega, u tuđini u kojoj čak ni zrak nije kao zrak u zavičaju, u kojoj se od tuđinštine čovjek mora ugušiti, i protiv čijih se bezumnih omamljivanja ne može učiniti ništa drugo nego ići dalje, dalje lutati.“ (Franz Kafka, Dvorac)*

*

Poljska je pogled kroz mutno staklo kuhinjskog prozora. Vani se prelijeva razmaz jesenskog voćnjaka. U žutom saću prozora, u očvrstloj sunčevoj koroni, plodovi pucaju i razlijevaju se pogledom, granice rastapaju, stvari sljepljuju jedna s drugom i gube ime. Prozorsko staklo zna tajnu književne alkemije i isisava sve ono neljudsko iz pogleda. Kroz mutno staklo kuhinjskog prozora gledam jesenski voćnjak, namreškanu apstrakciju boja, i uranjam u gusti sirup jeseni dublje nego kada se gol zakotrljam niz njezine obronke.

*

S one strane kuhinjskog prozora hrani nas rana jesen. Uranjamo do njezina dna i izranjamo šljive, jabuke, grožđe, čistimo usjeke vremena od slatkog taloga ljeta. S ove strane prozora izronjeno brojimo i razvrstavamo u pletene košare, prepuštamo se mirnim užicima jeseni kada znamo da su stvari na svome mjestu i sve na broju. S one strane prozora žamor prve kiše gasi suhi požar kolovoza. U početnoj vježbi jesenske alkemije kiša pretvara zemlju u blato. Tusto sunce lijeno se hladi u razbacanim lokvama i majke puštaju djecu da se u njemu bezbrižno praćakaju. Rana je jesen i bezdan još ne vreba na dnu vode. U okviru prozora mlade lastavice ne žele napustiti gnijezdo, ne vjeruju pričama starijih da se dani već kotrljaju u muklu provaliju zime. S one strane prozora šuma je topla i gostoljubiva kao tuga u poeziji panonskih pjesnika koji sanjaju Poljsku. Njome vrludamo od jutra do večeri. Zemlja istiskuje posljednje ugruške ljeta iz krvotoka i mi ih skupljamo, gljive i kestenje. Pomažemo prirodi da zimu dočeka već mrtva i oglodana. S ove strane prozora u kuhinjskom laboratoriju ukuhavamo iskopano grumenje, tražimo tajnu zimnice, tu pitomost vatre kojoj će se rastvoriti vakuole kolovoškog sunca, duboko ukopane u tkivima skupljenih plodova. S one strane prozora pčele se povlače u košnice gdje šareni pljusak ljetne livade pretvaraju u žarku žutu plazmu koja jedina može potpuno zapuniti kaverne koje će za sobom ostaviti pošast duge zime.

*

Poljska nije samo pogled pripitomljen toplim bojama jeseni, vjera u prostor koji se obnavlja sam, bez dotoka energije od koje može sagorjeti. Poljska je i jednolično kruženje vremena umireno jednakom udaljenošću plodova koji će istrnuti koji mjesec kasnije i pupoljaka koji su se otvorili koji mjesec ranije. Svako usporavanje i ubrzavanje pokretanje je katastrofe. Tada zaboravljam imena stvarima koje uspostavljaju prostor* i samoća postaje samoća tijela. Spašava samo koža koja se prisjeća dodira koji su se dogodili prije nego što je nastala Poljska.**

** Jedan od mogućih nizova imena za stvari koje uspostavljaju prostor Poljske započinje ovako: sirup od bazge, krijesnice, tepisi prebačeni preko prečki za klofanje, kola natrpana ciklom, zimnica, oranica prekrivena maglom, lokvice kiše, gomolji krumpira, pečenje rakije, suhe krošnje...*

*** Poljska je možda nastala u predahu između zagrljaja, istkana iščekivanjem kojim se omatalo prognano tijelo.*

*

Istrošio sam sve olovke. Ostao mi je još stari džepni nožić na rasklapanje. Njime rezbarim gomolje krumpira i noću ih krišom zakapam u dvorišta koja još trepere od usnulog hihotanja. Nadam se da ćeš tako jednoga dana pročitati ono što još ne mogu izreći.

*

Mirni reljef poljske ravnice mekšao je od duge jesenske kiše. Bilo mi je prebolno gledati ga.*
A bio je to jedan od onih dana kada su i najduže šetačke ekspedicije u potrazi za umirujućim pogledom bile osuđene na fijasko. Pomogla bi samo beskrajna pučina. Mogao bih zamisliti da u istom trenu i ti negdje daleko gledaš pučinu.

** Rastužuje kad pomislimo da najbliži ljudi sada gledaju nešto drugo.*

*

Kiša tu ne prestaje cijele jeseni. Ali brzo prestanemo obraćati pažnju na nju. Postane predvidljiva. Kao formula u nemogućem geometrijskom opisu poljske jeseni koju upamte i najzaigraniji đaci. Vidimo ju tek kada se pretvori u lokvice toliko bezazlene da se ni u noćnim morama ne udružuju u potop. Zemlja ih upija s melankoličnom postojanošću nedjeljnih obiteljskih ručkova*.

* *slanih kao proplakano djetinjstvo*

*

Poljske oranice su kao grob. Ali magla koja ih omata kao zaštitna folija nedozrelu zimnicu nikako da se razmakne i označi mi mjesto pokopa. U najhladnijim jesenskim noćima uvlačim se u kola puna gomolja. Krumpira ili cikle, ovisno o tome koliko prošlosti mogu preživjeti tu noć.

*

Kako je jesen preuzimala vlast nad prostorom Poljske, tako se u seoskim krčmama sve češće govorilo o nadolazećoj propasti svijeta. Najviše se strepilo od davnih katastrofa. Najavljivao se početak posljednjega velikog rata, najveće pošasti koja je ostala urezana u tijelima najstarijih seljana. Dolazak hladnog vjetra sa sjevera, onog koji nas podsjeća da je sva materija u konačnici porozna, prizivao je bujice, koje su se jednom promigoljile neopaženo mimo svih osjetila i prkoseći snažnoj gravitaciji seoske svakodnevice, odvuikle muškarce s onu stranu istočnih planina. Njihove žene sanjale su da im se polegla tijela stapaju s jednoličnim krajolikom odavno zapuštenih polja i da ih polako prekriva magla koja se mučno probija kroz neljudsku hladnoću. Nisu znale je li to smrt ili samo način na koji se postoji s onu stranu istočnih planina. Onda su prestale sanjati i zaboravile da su imale muževe. Ostala su samo imena za koja više nitko nije znao kome pripadaju, uklesana u zavjetnoj kapelici, upisana u popisu dužnika u krčmi. No ubrzo je i taj pisani trag nestao. Bez uporišta u svijetu i neizgovarana, slova su se urušila u nečitljive mrlje. Za posljednjega velikog rata u Poljskoj su ljudi hrpimice nestajali, ali o tome se nije govorilo. Glasa iskidana muklom strepnjom, svi su tada neprestano govorili o žitu koje će ostati nepožeto i oštro razderati mladi snijeg, krumpiru koji će neizvaden istrnuti i poput gangrene izjesti utrobu zemlje, šljivama koje će neobrane sagnjiti na stablima, njihovu sladoru koji će nepohranjen u staklenke zimnice iscuriti s grana i ljepljiv ugušiti svijet.

*

U Poljskoj nitko nije putovao vlakom. Oštar strah u trenu bi poharao selo kad bi se kao potres iz daljine dokotrljao zvuk željeznice, ta potmula tutnjava koja je urušavala spokoj krvotoka razbijenog u ledene kristale koji bi resko rasparali žile. Jednog dana znatiželja mi je nadvladala strepnju i potražio sam jezgru tog straha. Na kraju obrasle staze kojom odavno noga nije kročila dočekao me zaboravljeni ranžirni kolodvor zarastao u travu i šiprag. Na zapuštenom tlu hladno je blistao čelik teretnih vagona, uglancanih kao da su tek izašli iz tvornice. Dok sam promatrao taj prizor, umjesto otrovnog košmara masakra i ludila o kojem su govorili najstariji seljani, osjećao sam samo olovni teret zlokobne tišine koja mi je gnječila pluća. Kao da su najkrvoločniji demoni, koje je ovamo privukao miris gustog zla slijepljenog s teškim rurskim čelikom, pobjegli izmučeni besmisлом vječnog ponavljanja užasa koji se zbio u tim vagonima.

*

Kada se uvarak poljske jeseni ugruša i plijesan uvuče pod lubanju, gradimo mašinu koja će iscijediti ostatke ljeta skrivene pod kožom šljiva. Nezgrapno sklapamo trošne cijevi i kotlove, oponašamo muklu i surovu probavu prvih goveda. U žlijeb crijeva ulijevamo vatru u suhi pokolj šume, mašina se budi. Hranimo je kašom istrulih plodova i predano skupljamo žarke kapi koje se potom iz nje polako cijede. Mračna je to rabota, nimalo slična svijetloj alkemiji rastegnutih dana koji blago istiskuju prozračnost proljeća iz bijelih cvjetova bazge. U kipućem mraku kotla puca koža i gnječe se kosti, naglo se miješa slatko prsnuće ljeta s gustom tamom skutrenom u središtu koštice. Ne pomaže tu obredna sporost destilacije poslije koje od ljeta ostaje tek vrlo lagana misao. Kroz cijevi struji zametak straha i nevidljiva mutnež ulijeva se u bistru rakiju. Prožima je kao smrt glatku kuglu urana.

*

(...) Kada se nepokretnost duge zime probije kroz zidove i kožu, krvotok se uspori u mučno gmizanje katrana kroz žile. Tada nam preostane samo otpiti dug gutljaj rakije, sa zebnjom uliti otrov u tijelo. Oganj nam učas oljušti srce i krv, kao vijest o pobjedi, radosna prokola. Ali brzo nam potom oštra i bezimena strepnja razdere utrobu i iskida svaki pokret i misao*. Izmučeni, usnemo san u kojem Zemlju pokosi tama dublja od najcrnje noći i kao bliska prijetnja neminovnog kraja svijeta duboko brujanje ispuni zamračeno nebo i rastjera anđele.

** U osnovi te strepnje je strah da će se u noći zimskog solsticija, kada se Zemlja najviše udalji od Sunca, sila koja je drži u orbiti prekinuti i Zemlja će se strovaliti u hladnu i tamnu dubinu svemira u kojoj baš ništa neće preživjeti. Taj strah od ljetnog do zimskog solsticija kao zaraza polako prožima svijet i uvlači se u sve što se rađa u toj polovici godine.*

*

Dani se vidno skrate, skorena zemlja raskvasi se u blato i Poljska kao slijepa kišna glista ugmiže duboko u tamnu guduru jeseni. Ustrajnost kiše poput muklog straha u očnjacima zvijeri komada magleni pokrov i iz tla izbija suho šiblje kao bodlje nekog zakopanog zla. Kroz plijesan drvenih ograda probija se crni lavež pasa, ta tupa bol u kostima umornog svijeta dok blijeda mjesečina mlitavo sipi kao sukrvica usahnulog neba. I onda mravi posrču sluz iz trulih kapilara i lišće se smrvi u sipki prah koji se kao spori blagoslov morfija uspe u blato i cijela Poljska najзад potone u stupor.

*

Kada se potop poljske noći ugusti u orahovu ljusku, prestajem disati i promatram. Planina zastire pogled, crna gromada ukopana u dno crnog jezera. Prizor se probija kroz noć sporo kao povijest prije jezika, mučno kao glista kroz leđnu moždinu. I onda duboko, stiješnjeno u okoštaloj kapilari noći ugledam slabo svjetlo kako se uspinje putom usječenim u planinu. Netko nekamo odlazi i spašava svijet.

*

U najzabačenije rukavce Poljske ušuljao se Detroit, monumentalna oskudnost kadrova holivudskih sedamdesetih. Kamera klizi po šljunčanom puteljku utopljena u donji rakurs, u isti kadar treba smjestiti šetača i neosvojivu stijenu ogoljelih krošanja u drugom planu. Crte lica šetača nerazaznatljive su, sve se iščitava iz stabala koja ga nadvisuju i usporenosti njegova prolaska kroz kadar poput sićušne anomalije na sivoj zamrloj pozadini. Uz gornji rub kadra, u vrhovima krošanja beskrajno udaljenim od šetača, horizontalno protitra jato ptica, formacija crnih točaka. Prolazak ptica periodično se ponavlja da bi se ponovo učvrstio okvir kadra koji je prvim preletom jata probijen. To ponavljanje fiksira kadar, sprječava nas da mislimo nastavimo pratiti jato u klorofilom prezasićenu gustoću tropskih prašuma. Takva hipertrofija mašte bila bi kobna jer bi izravni prodor zamišljenoga ekvatorskog sunca rastopio celuloidnu podlogu prizora. U gornjem rubu iznad krošanja preslojava se smog. Smog podsjeća na ovdje sveprisutnu maglu, pa ne primjećujemo njegovu radikalnu stranost, ugruške teških metala kojima ga prožima bolest civilizacije i progresa, sve ono od čega nas Poljska treba sačuvati. Da se upotpuni slika Detroita, u trećem planu, iza mreže krošanja ocrta se vertikalna golemoga tvorničkog dimnjaka. Budući da je industrija ovdje strogo zabranjena, dimnjak se upisuje u prizor kao fatamorgana, niz njegove stijenke slijeva se otrovni dim i stvara filtrirajući sloj koji dimnjak izmješta iz poretka stvarnosti. Ovaj prizor je sjećanje, pripada prošlosti i tek zahvaljujući zamršenoj isprepletenosti poljskog vremena nakratko nam se ukazao u svakodnevnoj rutini jutarnjih šetnji. Svi znamo kako je Detroit završio. Zeleni talozi plijesni rastapaju polako zidove napuštenih tvorničkih hala. Šikara zameće staze koje je duboko utabala jutarnja rutina dolaska radnika u tvornice, rutina koja nam se na vrhuncu Detroita činila pouzdanijom od one koja bi joj ubrzo uslijedila, do privida razblažene preobrazbe koju je donosila zora prelijevajući se preko industrijskog krajolika i ne ostavljajući materijalnog traga u njemu. U ohlađenim utrobama mašina nastanjuju se glodavci. Ličinke kukaca stvaraju ugruške u presušenom krvotoku tvorničkih pogona. Mahovina omekšava oštrinu kutova u kojima se sastaju glatke čelične plohe. Ali i ta kiborška faza je prijelazna. Uskoro će se pod teretom taloženja novih organskih slojeva mehanička komponenta urušiti u neutralnost, slučajnu geometrijsku anomaliju prostora koju je vegetacija osvojila kao i svaku geološku prepreku, stijenu ili humak.

Prizore propasti Detroita lako je iščitati kao izlječenje prirode od bolesti civilizacije, pobjedu gologa organskog života nad smrću koju donose čovjek i tehnika. Naivnost je to promatrača

koji su vidjeli tek pažljivo montirane scene Detroita i potisnuli nelagodu uvodnog kadra u kojem iz sablasno mračne pozadine guste šume američkog ariša kao anomalija polako izrasta mašina Detroita. Detroit u tom prizoru podsjeća na zagubljenu mehaničku igračku koja, ostavljena sama u šumi i prestravljena, frenetičnim kloparanjem pokušava dozvati vlasnika da je spasi od grozne smrti koja će je ovdje snaći. Nelagoda tog prizora nije samo posljedica tamne i guste nepronicijivosti šume koja opkoljuje Detroit, nego još više toga što se šuma ne može obuhvatiti niti jednim kadrom, što uvijek postoji i izvan pogleda. Detroit je, kao i svaki grad, samo jalov pokušaj čovjeka da bukom nadglasa muklu grozu, tišinu kojom se šumom razlijeva neljudska smrt.*

** Antiteza ovog odlomka suvišna je skupljačima gljiva i drvosječama. Svatko tko je cijele godine svakog jutra uranjao u gustoću bilo koje šume zna da svaka jesen ukuhava koncentrat strave i smrti koji rastapa svaki pokušaj jezika da mu se približi.*

*

Prije nego što Poljsku pokosi zima, kao val u dnu eksplozije ugasi oči koje se nisu uvukle u brloge i ostruže svaki stršeći puls s mrtvačkog povića zemlje, penjem se na planinu i gledam selo dolje u kotlini. Kao dah goveda zalutalog u zimskoj noći, iz promrzlih krovova suklja dim i ja se uvlačim duboko u probavu sela, u toplinu kuhinja, u buku kovačnica, u žamor krčmi, u smrad staja. S večeri se upale svjetla i selo se zažari u rovu hladne noći kao Badnjak duboko u glečeru zime. I onda padne noć i selo uroni u spokojan san. Dok ono spava, ja vidim kako puni mjesec budi oštru glad u kljunovima crnih ptica koje kruže nad njim. Čujem zavijanje vukova, taj duboki ponor tuge koji samo pokolj može ispuniti. Duboko u kostima osjećam kako se lome kosti planine i slutim lavinu i slutim odron. Trnem dok gledam zvjezdano nebo, prijeteće kao roj otrovnih pčela. I onda duboko u ponoru noći nazubljeni strah raspapa vrijeme i u selo uđe vojska crna kao ugljen iz njemačkih rudnika. Rafal prekine igru i rad, vojska izađe, podnevno sunce osuši crijeva razlivena ulicama. Zatim vrijeme polako zdrobi kamene zidove napuštenog sela i sve preraste trava. Još dugo umorni putnici na tome mjestu podižu šatore i pale vatru za noć, kao u brlog uvlače se u sitni utor u dubokoj potki prostora koji je ostao kao jedini trag da je ovdje nekad živjelo selo.

*

Te godine kasna se jesen odužila. Kiša bi ovdje uvijek padala cijeli studeni, ispirala sloj po sloj topli premaz jeseni i otupljivala oštrinu krajolika da bi pokret kojim će se po njemu razliti snježni pokrov bio blag i bezbolan. Ali te godine prosinac je odmicao bez snijega i Poljska je neogrnutu tonula na dno zime gdje joj se tama ovijala oko golih kostiju. Kiša nije stala mjesecima. Više nismo čuli njezin žamor koji se kao oštri strah utopio u bijelu tišinu. Raskvašeni okoliš gubio je obrise, urušavao se u rijetku, ustajalu kašu. Rastočen kišom, svijet je malo-pomalo nestajao, sve dok me jednog jutra s one strane prozora kao prizor izbrisanog prostora nije dočekala oštra ploha ukočenog sivila. Ipak, na obodu praznine jedva vidljivo opstalo je plaho lelujanje, kao paučina koju plete dah jedinoga preživjelog na bojnopolju poslije pokolja. Kao tok vode u vodi, sivi dim drhturavo se uspinjao u visinu sivog neba. Čitava Poljska skutrla se u tu jedinu preostalu razliku, posljednji prigušeni pokret koji je sam teglio tešku gromadu tromog vremena. Ubacivao sam drva u peć i tako na životu održavao svijet, u zdvojnomo bdijenju čekao da kišu zamijeni snijeg pa da se zakotrlja posustalo vrijeme i nabubri usahnula Poljska.

*

Poljska je bila suvišna. Sve što se počelo raspadati raspalo se. Neuredne mrlje pubertetske samokirurgije iščezle su iz zapisa sjećanja. Na kraju su zapisani ostali samo arhitektura i pejzaži. Nesreća je bršljanima urasla u pročelja, putanja njezina metastaziranja mogla se iščitati u grananju ogoljelih krošanja na sivoj pozadini zimskog neba. Lijenost pogleda i sluha sačuvala nas je. Na putu kroz zahrđale ograde i preko zaraslih vrtova pogled bi se uspavao i u dugim sjenama napuštenih vila vidjeli smo samo razrijeđenu melankoliju. U fijukanju vjetra koji je pometao prošlost kroz razbijene prozore salona i ljuštio lak s drvenih žaluzina čuli smo razvučenu elegiju sporog propadanja. Prijeteće frekvencije umetnute priče o globalnoj katastrofi kao radioaktivno zračenje neopaženo su prolazile kroz bubnjiće i lubanju. Obezbojeni krajolik, spremajući se za snijeg, bio je scenografija bajke o smrti, nježnoj i blagoj kao glas dadilje koji nas uspavljuje umotane u debele pernate jorgane. Prava strava bila je nevidljiva, molekularna, događala se duboko u tkivima stvari. Pod zemljom su virusi uštrcavali maligni kod u stanične jezgre tek prokljivalih sjemenki hrastova. Trakavice su progrizale posteljicu i polagale jajašca u nerazvijene mozgove krtičjih fetusa. Vršci korijena drevnih čangrizavih sekvoja izlučivali su kiselinu koja je razgrađivala temelje najsjajnijih nebodera naše epohe. Tako su se smrt i još veći užasi za koje nemamo imena upisivali u arhitekturu i pejzaž. Tako započete putanje propadanja arhitekture i pejzaža u širokim su lukovima obilazile okvire naših života i o njima se nije govorilo. Tek rijetko, kada bismo u starosti ponovo posjetili grad u kojem smo nekad davno doživjeli ljubavnu avanturu, obuzeo bi nas neiskaziv osjećaj gubitka, bol puno dublja i neizlječivija od onoga kratkotrajnog krvarenja koje je izazvao naprasan kraj ljubavi. Ako bismo pri ruci imali stare fotografije, možda bismo uspjeli taj osjećaj gubitka pripisati ispražnjenom mjestu koje na fotografijama popunjava stari hrast ili blještavi hotel, scenski okvir nekog od prizora naše ljubavne priče. Toliko govorimo o smrti da ne bismo govorili o strašnijim katastrofama.

*

Prvi snijeg bi u Poljskoj uvijek napadao početkom prosinca, u muklom i skrivenom središtu duge zimske noći, naglo kao da se razlio pejzažem. Samom događaju, toj preobrazbi krajolika nikad nitko nije svjedočio. Zaspali bismo sklopčani pod pernatim poplunima i sanjali svečanost na kojoj su nam davno umrli bake i djedovi u vrčeve ulijevali mirisno vino, glasno se smijući vunenim smijehom od kojeg je bilo ispleteno djetinjstvo. Probudili bismo se usred noći, pripiti i uronjeni u neobjašnjivu toplinu, kao u klijetki srca bake dok na Badnjak priča priču unucima. Nevoljko bismo otrljali san s očiju i uzbuđeni doteturali do prozora, znajući što će nas tamo dočekati. Suhu naoštrenost prizora koji smo ostavili u prozorskom okviru pred počinak, prizora koji je grubo grebao pogled izbojcima osušenih grana, šiblja i travki koje su posvuda probijale iz tla, zamijenila je blaga valovitost jednolično bijelog reljefa koji se sporo kotrljao unedogled. Snijeg nam je zacijelio pogled, ali ga nije anestezirao. Kao radoznalost koja treperi na mirnoj površini mudrosti, snijeg je svjetlucaao kao da po njemu pljušti mjesečina. Zavladao je muk i čuli smo samo brujanje neke spore radosti, kao da je bijela tišina plegla na Poljsku i kristali svjetla se uvukli u crnu košnicu zime.

*

Dok putujem kroz zimsku noć, bdjenje rijetkih kuća kao žubor pitomog požara nježno mreška snijeg. Kao u krzno mačke tonem u snatrenje ušuškan topotom konja, tom tankom ljuskom bijele tišine. Kočija klizi kroz noć kao topla milost kroz aortu. Srađuje prošlost i krajolik mi pročišćen uvire u san, ne ponirući u košmarno grotlo. Umjesto u budućnost kotrljam se u nešto za što riječ imaju samo ptice, u ono u što se srućuju kada lete na jug kroz slojeve neba koje zaobilazi smrt. Dok putujem kroz usnulu poljsku zimu, kao u loncu božićne noći sve je mekše od kože.

*

Dok putujem kroz zimsku noć, blago i bez trenja mjesečina se ovija oko kočije kao svitanje oko kuće u čijim zidovima još ne trune prerani otkos kostiju.

*

Zimi bi ponekad, uvijek nenajavljen, došao gost. Posjete, te krepke ugruške u ustajalom rastvoru poljske zime, dijelio sam na dvije vrste. Jedni gosti, kao prizvani neizrečenim dogovorom, dolazili bi u trenutku kada bih pomislio na njih. S njima bih bez puno riječi pio čaj. U tišini bismo promatrali kako se opojna isparavanja iz naših šalica stapaju i nastanjuju pod tavanicom poput oblaka, iz čijih smo kretanja iščitavali uvijek iste priče o mirnom životu poljskih seljaka. Tek bismo s vremena na vrijeme ugodnu šutnju prekinuli eksplozijom glasnog smijeha, potaknutom diskretnom gestom jednog od nas. Kada bi odlazili, dugo bih pred prozorom promatrao kako se udaljuju i polako pretvaraju u sićušnu mrlju koja se beskrajno sporo uspinje snijegom prekrivenim brežuljkom. Siguran da će se njihovo udaljavanje nastaviti istom putanjom i kad mi nestanu iz vida, u fotelji pred prozorom utonuo bih u san, spokojan kao najnježnija zimska smrt. Drugi gosti bi me prenuli iz uspavanosti. Pred njih bih iznosio bocu šljivovice koju sam pekao svake jeseni. Nadolijevao bih im čokanj za čokanjem, a oni bi bez stanke govorili o propasti svijeta koja nam se bliži, o njegovoj iskvarenosti, o pucnjevima koje su čuli u mukloj zimskoj noći i o velikom ratu koji su nagovještavali. Ispili bi posljednji čokanj rakije, naglo ustali od stola i otišli bez pozdrava. Kada bih došao do prozora da ih ispratim pogledom, nije im bilo ni traga. I onda bi se u zlokobnom krešendu potmule tutnjave s brežuljka sručio vjetar. Kao da se neko zlo nastanilo u Poljskoj. Iduće jutro budio bih se utopljen znojem, rastrgan košmarom.

*

Snježni pokrov naglašava zlokobnost pulsiranja unutrašnjosti. Samo jedna noć provedena u naizgled toplom* razgovoru uz žarku peć dnevne sobe ili gostionice može biti kobna. Jer kada debeli poljski snijeg priguši vibriranje stvarnosti, pogled sugovornika nije poziv, već kirurški skalpel koji precizno preparira utrobu. I onda sa zorom dođe i potmula tutnjava u želucu koja rascjepljuje. Samo osmijeh školarke može ponovo vratiti organe na najmanje bolno mjesto, iskupiti sljedeći dan.

** Toplina ovdje nije znak dobronamjernosti, već samo mehanički odraz tinjajućih cjepanica.*

*

U Poljskoj se svaki kauzalni lanac iscrpljivao i raspadao. Volja bi se iskrzala, izlomila u nizu difrakcija kroz raster kapljica vakuuma od kojih je bila sazdana vječna izmaglica koja se nataložila nad panoramom. Nijedan čin nije se mogao ispuniti u svim svojim posljedicama. Jalovost ovog svijeta možda je bila povezana s iluzornošću njegova vremena. U nekoj točki mrtvila duge zime, kada bi se nakon tjedana neprestanog obrušavanja putanje snježnih pahulja pretvorile u nasumični šum, smetnju vida, a iz jednolično bijelog reljefa, tek sporadično išaranog sjenama gustih sivih oblaka*, nestao svaki trag organskog, vrijeme bi se jednostavno preklopilo, urušilo. Možda bi najjednostavnija, iako naivno obezazlena, ilustracija tog vremenskog urušavanja bilo ponovno sklapanje jednog od onih starinskih, najčešće žutih, drvenih metara na rasklapanje. Krhotine raznih prošlosti i budućnosti supostojale su u Poljskoj, doduše, tek kao otpali plodovi osuđeni na beskrajno sporo truljenje. Izvlačio sam ih iz močvarnog mulja kao podbuhle leševe utopljenika u kojima sam naslućivao crte lica pogubljenih kraljeva i pokojne rodbine. Spoticao se o njihovu pulsirajuću rahlost propupalu u krtičnjake. Inficirale su razlistale krošnje, osipajući ih blijedim mrljicama depigmentacije. Naprasno su razbijale mir ljetnih popodneva niskofrekventnim zvukom bumbarova leta koji je oštro presijecao uspavljujuću pozadinu ugodnog zujanja prijateljskih muha. Poljska je bila svijet potencijala, alegorija u kojoj je svaki i najslabiji čin, koji bi u svijetu što je prethodio Poljskoj bio poništen neumoljivošću vektorskog računa po kojem jača sila poništava slabiju, ovdje u proljeće bujno procvjetao. Poljska je tako bila demokratska na najdubljoj strukturnoj razini, pošteđena okrutnosti evolucije i cijena koju je za to plaćala bila je prožetost raspadanjem. Smrt je bila osnovna gradivna nit u pletivu ovog svijeta, pletivu koje je moralo prikazivati raspadanje kako se ne bi raspalo.

** Ako jednoličnu bjelinu reljefa predočimo kao čisti bol, tamne sjene sivih oblaka možemo iščitati na dva načina. Način koji ćemo nazvati optimističnim čita ih kao poruke iz prošlosti koja je prethodila bolu, dakle kao evokaciju zdravlja. Tu je potrebna tek jednostavna transformacija djelomičnog vremenskog zrcaljenja da sjećanje na zdravlje koje je prethodilo*

vidimo kao nadu u ozdravljenje svijeta koje će uslijediti. Način koji ćemo nazvati pesimističnim tamne sjene na bijeloj pozadini bola čita kao poruke iz budućnosti, kao tragove nestajanja, dekompozicije svijeta koja će uslijediti kao ostvarenje bola koji joj je simptom.

*

U kratkim popodnevim poljske zime pogled nam se uplete u prazne krošnje i ostane tamo zarobljen sve dok se na svijet svom silinom ne sruči gromada noći i izbriše tu suhu razgranatost. U bistrim noćima punog mjeseca koje se oprezno slijevaju na krajolik, labirint krošnja odolijeva i pogled nam ostane zarobljen danima. Primamljivost obezličanih stabala nije morbidna, ne privlači nas život koji više nije, već život koji još nije. Pogled se omata oko raspucane kore s opreznom nježnošću nametnika koji se brine za domaćina. Ono što ne vidimo pod korom nije smrt, već prezimljavanje. Zimi se Sunce udalji od Zemlje i voda u zraku se ulijeni u sporo migoljenje izmaglice i još dublje u ledenu koru kojom krošnjama klizi posivjelo nebo. Sve to život pod korom stabala oslobađa nužnosti rasta i zavođenja. Život drveća tada je najslobodniji, u zimskoj kontemplaciji zauzima sve moguće forme. Kada se za nekoliko mjeseci Sunce ponovo približi Zemlji, oljuštit će niski pokrov sivog neba i krajolik će ponovo zadobiti vertikalnost. Povučena naglim nadimanjem svijeta, tkiva će iscuriti kroz raspucanu koru stabala. Poplava zelenila nas će rastrčati po prirodi. Ali, tek ako u tim proljetnim lutanjima naiđemo na obezbojene lagune zaostale u naglom povlačenju zime, uvidjet ćemo da klorofilni tragovi vegetacijske ofenzive ne uspijevaju ispisati više od „ja sam stablo“. S nostalgijom ćemo se prisjetiti guste razgranatosti teksta koji smo danima pogledom iščitavali iz praznih krošnja koje su ispunjavale skućeni svijet poljske zime. Užitek koji ćemo tada pokušati evocirati užitek je čitača, fantazija o knjizi ispisanoj nepoznatim pismom koja sadrži sve moguće priče, knjizi čija je nepronikljivost garancija njezine neiscrpnosti.

*

Jedne osobito hladne poljske zime, zatočen u krhkom mjehuru topline kojim me omatala stara kaljeva peć, počeo sam skupljati porculansko posuđe. Svake subote rano ujutro u jednolično bijelu tišinu akvarelski nježno bi se ucrtala pruga prigušenog huka stare željeznice. Nedugo zatim pred vratima sam nalazio naslagane pakete. Nelagodu koju su mi izazivali moje ime i adresa, često pogrešno napisani tuđim rukopisom, te strane fizionomije vladara i biljaka na poštanskim markama nadvladalo bi uzbuđenje dok sam se s proceduralnom strašću kirurga probijao kroz slojeve kartona, papira, tkanine i na svijet polako izvlačio lomljive predmete. Prinosio sam ih prozoru, a umorno zimsko sunce, lijeno se dokotrljavši niz snježni brežuljak i promigoljivši kroz pore mraza nataloženog na staklu, prolazilo je kroz njih kao da ne postoje. Opčinjen bih dugo promatrao kako im kroz rastegnutu membranu prozirnih tijela teče plavi kobalt, blago i precizno kao krvotok svetog grifona na samrti. Onijemio u brisanom prostoru zime, pustom kao mir u središtu eksplozije, tražio sam jezik u plavim šarama razlivenim krhkom porculanskom opnom. Gledao sam kako pjena Bengalskog zaljeva škropi puna jedra ribarskih džunki. Brojio ljuske na tijelima riba i zmajeva koji su se razmetljivo uvijali oko izduženih vrčeva. Divio se ždralovima kojima je niz perje strujila tišina tanja od porculana u koji su urasli. Tonuo u spokoj plegao na svilene haljine princeza u tajnom vrtu carske palače. Ipak, od svih prizora najdublje su me opčaravali oni iz biljnog svijeta. Gusto prštavilo punih plodova u sredini tanjura raspletalo se na putu do njegova oboda u fine niti ukrasne apstrakcije. Upravo tamo, u ponavljajućem ritmu ornamenta, uranjao sam do samog dna tamnog ponora i tamo pronicao u tajnu biljnog jezika, tajnu koja mi je u stvarnom svijetu uvijek izmicala.

*

(...) Tijek poljskog vremena obilazio je čahuru koja se isplela oko kobaltnog polusna sve dok me nabubreni plodovi kojima se osuo neobičan vodeni grm u dnu porculanske zdjele nisu iznenada podsjetili na kupine. Kupine, ta riječ koja se probila kroz čahuru iz neporculanske stvarnosti, raspršila je polusan. Otvorio sam prozor i preplavio me prezreli miris šumskog voća. Shvatio sam da je ljeto već odmaklo i izjurio u šumu. Kad sam se vratio, porculanskom posuđu više nije bilo traga. Kao da je, oslobođeno pogleda kojim sam ga zadržavao na samom rubu stvarnosti, jednostavno kliznulo u nevidljivost.

*

Pogrebi su ovdje uvijek u proljeće. Tada treba pognojiti mladu travu i sramežljivo procvale jaglace. Suze prolivene za pokojnikom rastapaju ugruške zime u krvotoku, otvaraju čahuru u kojoj smo prespavali zimski san. Samo u proljeće nas šumor života preplavljuje dovoljno glasno da shvatimo što to odnosi smrt.

*

Ponekad se pred zoru popnem do groblja usječenog visoko u planinu iznad najviših kuća nastanjenih živima. Čekam da se svjetlost razlije s istoka pa da pogled kao čežnju u krilima lastavice pustim u daljinu. U taj rani čas, okrijepljen džepovima mraka koje mlado jutro još nije raspršilo, pogled dopire do kraja svijeta. Vidim cijelu Poljsku pravilno razdijeljenu na izorana polja i voćnjake, isti red koji dijeli ovo groblje. Gledam kako se sela bude u odmjerenoj ritam radova na zemlji i oko kuće, u potpunu svrhovitost svakog pokreta, tu predanost s kojom se pripremaju za smrt, a da joj ne izgovore ime. I dok tako promatram prostranstvo kao vladar posjede u doba mira i blagostanja, preplavljuje me snažna slutnja. Uvire kroz pogled, ali znam da joj izvor neću naći u onome što gledam, kao što zakone aritmetike neću naći pod kožom krava na pašnjaku dok ih pomno brojim. Slutim da se s onu stranu dalekih planina koje omeđuju svijet ne nalazi potpuno ništavilo, već nešto drugo za što u oskudnom jeziku Poljske ne postoji ime i što je posve različito od svega što ovdje postoji, ali se kroz to može nastaviti dalje. U mliječnoj tišini grobljanskog jutra oplahnjuje me slankasti lahor i pogled mi prožima slutnja da iza dalekog ruba horizonta postoji nešto jednako neopisivo i još utješnije od zagrobnog života.

*

Kad ožiljci urastanja zacijele i ja se glatko i bešavno umijesim u gusto tijesto, taj spori val kojim se vrijeme valja kroz Poljsku, prestanem sanjati. Tada izmislim neki izgovor i otputujem u obližnji gradić. Tamo večeram sam i prespavam u konačištu. U tuđem krevetu odsanjam čitav tuđi život. Probudim se krepak i poletan i, kao da pripadaju nekom drugom suncu, dodirnu me prve zrake zore i kroz otvoren prozor zapljusne strani žamor s kojim se gradić budi.* Čim se probudim, krenem nazad. Dok se vraćam, jutro nabubri u pejzažu, rosa ispere posljednje taloge noći iz dubokih pora kostiju i u daljini ugledam selo. Dok ga tako promatram kako se budi iz mirnog sna u radosnu vrevu igre i rada, preplavljuje me snažan osjećaj gubitka, kao kada se gubi ono što jedva da postoji.**

** Malo toga osvježava ustajali život kao osjećaj izmještenosti nakon buđenja u tuđem krevetu u drugom gradu.*

*** Ništa kao dom u daljini s druge strane pogleda ne oduzima ono što nikad nismo posjedovali.*

*

U igri država-grad-selo Poljska je zamjenjiva s Portugalom. Portugal je onaj strani element koji ne pripada svijetu, ali je nužan da bi se svijet uspostavio. Moguća pretpovijest ove priče: svako novo putovanje, svaka prijeđena granica povećavali su tjeskobu jer su se granice polako iscrpljivale i rasla je vjerojatnost da sljedeća bude ona same smrti. Poljsku sam izmislio kao lječilište od putovanja u zaboravu izmaštanih toplica. Svijet u mjehuru od sapunice, sav u obrisima, u vječnoj toploj izmaglici ljekovitih izvora koja je ostavljala snažan dojam nedovršenosti. Bio je to dotjeran svijet s konačnim brojem uređenih staza za šetnju.* Dane sam provodio pripitomljavajući smrt s vrtlarskom strpljivošću. Ali uvijek kada bih u dječjim brojalicama čuo riječ Portugal, tu jedinu riječ za kojom se nije okretao niti jedan cvijet u vrtu, bilo mi je jasno da je kraj priče izvan ovog svijeta.

** Zbroj svih mogućih šetnji bila je ona najbezazlenija od svih beskonačnosti.*

*

Što je Poljska?

Vjerujem da duge šetnje mogu biti kao kratko uranjanje mača u utrobu.

Ivan Šamija

Rođen 1976. u Zagrebu. Poeziju i prozu objavljivao je u tiskanim i online časopisima te na Trećem programu Hrvatskog radija. Član je Hrvatskog društva pisaca i Odbora Goranovog proljeća. Sudionik je međunarodnog projekta promocije mladih pjesnika Versopolis. Kao dio tog projekta objavljen mu je trojezični (slovenski, hrvatski, engleski) izbor iz poezije *Prerazporejanje hrepenjenja* (Beletrina, Ljubljana, 2015). Poezija mu je prevedena na engleski, talijanski, ukrajinski, bugarski, slovenski, katalonski, rumunjski i češki i objavljena u nekoliko antologija.

Objavio dvije zbirke poezije: *Kupolenebo* (2003; elektroničko izdanje 2006) i *Projekt Poljska* (2014).

Biblioteka Online

knjiga 196

Ivan Šamija

PROJEKT POLJSKA

© 2021 Ivan Šamija

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2021

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Urednik

Davor Ivankovac

Fotografija

Free-Photos / Pixabay.com

Objavljeno

26. svibnja 2021.

ISBN 978-953-345-889-2 (HTML)

ISBN 978-953-345-890-8 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-891-5 (PDF)

ISBN 978-953-345-892-2 (MOBI)

Prvo izdanje

Meandarmedia, Zagreb, 2014.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Zagreba i Ministarstva kulture i medija
Republike Hrvatske.**